

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ І СЕРЕДНІХ ВІКІВ**

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

**збірник наукових праць з проблем
давньої і середньовічної історії та етнології**

ВИПУСК 3

Ужгород
Поліграфцентр “Ліра”
2010

ББК 63.3(0)
УДК 94(100)
I 90

Редакційна колегія:

Вегеш М.М., д.і.н., проф. (голова)
Данилюк Д.Д., д.і.н., проф.
Зан М.П., к.і.н., доц.
Котигорошко В.Г., д.і.н., проф.
Ліхтей І.М., к.і.н., доц. (відповідальний секретар)
Мандрик І.О., д.і.н., проф.
Матьовка М.П., д.і.н., проф.
Тиводар М.П., д.і.н., проф.
Федака С.Д., д.і.н., проф.

Рецензенти:

Вовканич І.І., д.і.н., проф.
Король І.Ф., д.і.н., проф.

***Рекомендовано до друку на засіданні кафедри історії Стародавнього світу і Середніх віків Державного вищого навчального закладу
“Ужгородський національний університет”
(протокол № 9, від 27 травня 2010 р.)***

*Автори статей несуть повну відповідальність
за достовірність наведених фактів, цитат, дат, географічних назв,
власних імен та інших відомостей.*

*В оформленні використано роботу
М.Сирохмана «Церква в с.Ретинне»*

© Кафедра історії Стародавнього світу
і Середніх віків ДВНЗ “УжНУ”, 2010
© Автори статей, 2010
© Ліхтей І.М., упорядкування, 2010
© Поліграфцентр «Ліра», 2010

Зміст

ДАВНЯ Й СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ

<i>Вячеслав Котигорошко. УКРАШЕННЯ И ПРИНАДЛЕЖНОСТИ ОДЕЖДЫ МАЛОКОПАНЬСКОГО НЕКРОПОЛЯ</i>	5
<i>Павло Пеняк. НОВІ ЗНАХІДКИ ПАМ'ЯТОК УГРІВ-МАДЯРІВ В УКРАЇНІ</i>	22
<i>Ігор Прохненко. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОНИКНЕННЯ ПЕЧЕНІГІВ У ВЕРХНЄ ПОТИССЯ</i>	30
<i>Ігор Ліхтей. ПРОЕКТ СОЮЗНОЇ УГОДИ МІЖ ЧЕСЬКИМ КОРОЛЕМ ВАЦЛАВОМ II ТА ФРАНЦУЗЬКИМ МОНАРХОМ ФІЛІППОМ IV КРАСИВИМ</i>	44

ЕТНОЛОГІЯ

<i>Павло Леньо. ЕТНОГРАФІЯ ЧИ ЕТНОЛОГІЯ? АНАЛІЗ ТРАДИЦІЙ НАУКИ</i>	62
<i>Михайло Тиводар. СПОРІДНЕНІСТЬ І СВОЯЦТВО В СІМЕЙНО-РОДИННОМУ ПОБУТІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.</i>	68
<i>Сергій Сенько. НАДБАННІ МЕТАЛЕВІ ХРЕСТИ ЗАКАРПАТТЯ: РІЗНОВИДИ, СПОСОБИ ВИГОТОВЛЕННЯ ТА СИМВОЛІКА</i>	87
<i>Василь Коцан. ОСОБЛИВОСТІ КРОЮ, ОРНАМЕНТАЛЬНІ МОТИВИ ВИШИВКИ ЖІНОЧИХ СОРОЧОК УКРАЇНЦІВ ТУРЯНСЬКОЇ ДОЛИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.</i>	100
<i>Михайло Зан. ЗАКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ ЛЕГАЛЬНОЇ ТА НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ДО КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ</i>	118
<i>Оксана Кичак. СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО ЗАКАРПАТСЬКОГО МІГРАНТА</i>	136
<i>Ignacy Józwiak. WĘGRZY NA ZAKARPACIU. Z BADAŃ TERENOWYCH W REJONIE BEREGOVSKIM</i>	151

РЕЦЕНЗІЇ

- Igor Lixтей.* LIBRA: ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ КАФЕДРИ
ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ.І.І.МЕЧНИКОВА159
- Igor Lixтей.* VÝCHODOSLOVANSKÉ TLAČE DO ROKU 1900
V HISTORICKOM FONDE ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICE
V PREŠOVE162

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

- Igor Lixтей.* МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
“НАУКОВИЙ І МИСТЕЦЬКИЙ СВІТ
ФЕДОРА ПОТУШНЯКА”164

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ170

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Ігор Ліхтей
(м. Ужгород)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ “НАУКОВИЙ І МИСТЕЦЬКИЙ СВІТ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА”

У науково-мистецьких колах Закарпаття 2010 рік справедливо можна назвати Роком Федора Потушняка (1910–1960), визначного українського письменника й філософа, археолога та етнографа, педагога й публіциста, колишнього доцента Ужгородського державного (нині – національного) університету. Серед низки заходів, приурочених століттю від дня народження митця, на особливу увагу заслуговує Міжнародна конференція “Науковий і мистецький світ Федора Потушняка”, що пройшла 15–16 квітня 2010 р. в Ужгороді. Співорганізаторами форуму стали кафедра історії Стародавнього світу і Середніх віків (завідувач – *Ігор Ліхтей*) та кафедра української літератури (завідувач – *Валентина Барчан*) Державного вищого навчального закладу “Ужгородський національний університет” (ДВНЗ “УжНУ”), Закарпатська ОДА (голова – *Олександр Ледіда*) та Закарпатська обласна рада (голова – *Михайло Кічковський*).

Усього на конференції було виголошено 50 доповідей. Слід відзначити, що участь у роботі конференції взяли не тільки закарпатські вчені, але й 12 науковців з-за кордону, зокрема зі Словаччини, Польщі, Угорщини.

Із вітальним словом до учасників конференції звернулися ректор ДВНЗ “УжНУ”, доктор історичних наук, професор *Микола Вегеш*, перший заступник голови Закарпатської обласної ради *Василь Брензович*, кандидат історичних наук, доцент, директор Інституту історії Філософського факультету Пряшівського університету (Пряшів, Словаччина) *Любиця Гарбульова*, член Національної спілки письменників України, лауреат літературної премії ім. Федора Потушняка поет *Василь Густі*, який прочитав теплий, шемливий вірш, присвячений світлій пам’яті нашого славетного земляка.

На пленарному засіданні було виголошено доповіді “Федір Потушняк – художник слова” (професор кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Лідія Голомб*), “Етнографічні дослідження Федора Потушняка”

(професор кафедри історії Стародавнього світу і Середніх віків ДВНЗ “УжНУ” *Михайло Тиводар*), “Федір Потушняк як археолог” (кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту українознавства НАН України ім. І.Крип’якевича *Павло Пеняк*), “Археологи Потушняки: від батька до сина” (кандидат історичних наук, завідувач відділу археології Закарпатського краєзнавчого музею *Йосип Кобаль*), “Філософські погляди Федора Потушняка” (кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії ДВНЗ “УжНУ” *Іван Андрусяк*).

На конференції працювало 4 секції: 1) літературознавства (керівники – проф. *Лідія Голомб*, проф. *Валентина Барчан*, секретар – *Тетяна Лях*); 2) журналістики та мовознавства (керівники – доц. *Любиця Бабота*, проф. *Валентина Статсева*, секретар – *Ольга Чижмар*); 3) етнографії (етнології) (керівники – проф. *Михайло Тиводар*, доц. *Іван Сенько*, секретар – *Василь Коцан*); 4) археології (керівники – проф. *В’ячеслав Котигорошко*, д.і.н. *Карол П’єта*, секретар – доц. *Ігор Прохненко*).

У роботі секції літературознавства взяло участь 13 науковців. Доповіді були дуже змістовними і розкрили різні грані літературного таланту Федора Потушняка. Кожен доповідач підійшов по-своєму до розкриття обраної теми, засвідчивши нове прочитання творчості Федора Потушняка. Так, доктор філологічних наук, завідувач кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Валентина Барчан* у своїй доповіді “Поетика повісті “Со-вість” Федора Потушняка” простежила, що письменник досить широко використовував елементи психоаналізу. Оригінальним підходом відзначалася доповідь доктора філологічних наук, професора кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Лідії Голомб* “Таємнича Саломея лірики Федора Потушняка”. Вона засвідчила, що Лідія Голомб є одним із найкращих фахівців з вивчення творчості Федора Потушняка.

Грунтовними і змістовними були доповіді кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Евеліни Балли* (“Поетії у прозі Федора Потушняка: поетика жанру”); кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Марії Козак* (“Символіка пейзажів у ранній ліриці Федора Потушняка”); кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Наталії Вигодованець* («Дві незавершені поеми Федора Потушняка: “Довгович” і “Павлович”»); кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Олександри Ігнатович* (“Пріоритети розвитку крайової літератури (на матеріалах публікацій “Літературної неділі”)); кандидата філологічних наук, доцента кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти *Наталії Ребрик* (“Античні

образи в поезії Федора Потушняка”); кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Марії Яремкович* (“Мотив пошуку ідеалу в ліриці Федора Потушняка”).

Доповіді компаративного характеру виголосили старший лаборант кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Тетяна Лях* (“Дитячий світ у новелах Федора Потушняка «Вогник» та Марка Черемшини «Бо як дим підоймається»”) та аспірантка кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Ганна Сабадош* (“Селянський світ в оповіданнях Федора Потушняка та Дмитра Бузька 20–30-х рр.”). Те, що в літературі Закарпаття побутував жанр готичної новели на прикладі творчості Федора Потушняка простежив викладач кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Олександр Кордонець* (“До історії української готичної новели («Незвичайне» Федора Потушняка і «Гостина» Б.Лепкого”). Оригінальною і самобутньою була доповідь кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури ДВНЗ “УжНУ” *Оксани Тиховської* (“Осмислення праслов’янських культів у етнографічних працях Федора Потушняка «Огень въ народныхъ вѣрованяхъ», «Вода, земля и воздухъ въ народном вѣрованю»”). А виступ кандидата мистецтвознавства, старшого викладача кафедри україністики Пряшівського університету (Словаччина) *Валерії Юричкової* (“Багатогранність образності поетичної творчості Федора Потушняка”) засвідчив не тільки глибину аналізу тексту, а й *підтвердив*, що дослідження письменницького доробку Федора Потушняка вийшло на міжнародний рівень.

Жваво проходило обговорення доповідей учасників секції журналістики та мовознавства. Про публікації Федора Потушняка на сторінках періодичних видань краю під час Другої світової війни говорили кандидат мистецтвознавства, доцент, директор Інституту русистики, україністики і славістики Пряшівського університету (Словаччина), доктор *honoris causa* ДВНЗ “УжНУ” *Любиця Бабота* (“Доробок Федора Потушняка в часописі «Літературна неділя»”) і кандидат філологічних наук, професор кафедри української та русинської філології Ниредьгазької Вищої Школи (Угорщина) *Михайло Капраль* (“Періодика Підкарпатської території 1939–1944 рр. (матеріали до повної бібліографії Федора Потушняка”). Доктор філологічних наук, професор кафедри української мови ДВНЗ “УжНУ” *Валентина Статєєва* у своїй доповіді (“Мовознавчі праці Федора Потушняка”) простежила доробок письменника у галузі діалектології, фразеології, ономастики тощо. Особливе зацікавлення викликав виступ кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови ДВНЗ “УжНУ” *Віталії Паніш* (“Психологічний фактор у художньому мовленні Федора Потушняка”) та провідного спеціаліста кафедри української літератури ДВНЗ

“УжНУ” *Ольги Чижмар* (“Функціонування літературно-художнього антропонімікону в романі «Повінь» Федора Потушняка”).

У секції етнографії (етнології) про спадщину Федора Потушняка говорили старший науковий співробітник Закарпатського краєзнавчого музею Ілля Грибанич (“Пасха та писанки у працях Федора Потушняка”); кандидат філологічних наук, завідувач кафедри російської літератури ДВНЗ “УжНУ” *Іван Сенько* (“Роман Федора Потушняка «Повінь»: етнологічні аспекти”); студентка-магістрантка філологічного факультету ДВНЗ “УжНУ”, внучка вченого й письменника *Мілана Потушняк* (“Народні вірування у малій прозі Федора Потушняка 1941–1944 рр.”).

Частина учасників секції етнографії (етнології) присвятила свої виступи народознавчим проблемам Карпатського регіону. Це, зокрема, доповіді доктора історичних наук, директора Національного музею народної архітектури і побуту України (Київ) Павла Федаки (“Народне житло Закарпаття у контексті загальноукраїнських і європейських зв’язків”); завідувача відділу експозиції Закарпатського музею народної архітектури і побуту Василя Коцана (“Жіночі сорочки українців верхів’я річки Боржави кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.”); заступника директора з організаційної роботи Малої академії наук (м. Ужгород) *Кузьми Вікторії* (“Створення та діяльність музею Етнографічного Товариства Підкарпатської Русі (1935–1939 рр.)”); аспіранта Інституту етнології і культурної антропології Університету ім. Адама Міцкевича (Познань, Польща) *Томаша Косека* (“Повсякденне життя у сучасному післяколгоспному селі на території українських Карпат очима етnologa”), аспіранта Інституту філософії та соціології Польської Академії Наук (Варшава, Польща) *Ігнація Юзвяка* (“Етносоціальні процеси в селищі Солотвино Тячівського району в ХХ–ХХІ ст.”) та ін.

Цікаво та змістовно, із використанням сучасної мультимедійної техніки пройшла робота секції археології. Головна увага тут акцентувалася на питаннях розвитку археології у Словаччині та на дослідженні словацькими й закарпатськими науковцями регіону Верхнього Потисся.

Про основні напрямки пошуків у царині археології на теренах Словаччини загалом і Верхнього Потисся зокрема говорили у своїх доповідях доктор історичних наук, заступник директора Інституту археології Словацької Академії Наук (Нітра, Словаччина) Карол П’ета; кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту археології Словацької Академії Наук (Нітра, Словаччина) Іван Хебен; кандидат історичних наук, завідувач Східнославацького філіалу Інституту археології Словацької Академії Наук (Кошиці, Словаччина) Юліус Береш; молодший науковий співробітник Східнославацького філіалу Інституту археології Словацької Академії Наук (Кошиці, Словаччина) Ева Горватова; магістр

Східнославацького філіалу Інституту археології Словацької Академії Наук (Кошиці, Словаччина) Растислав Грега; кандидат історичних наук, доцент Інституту історії Філософського факультету Пряшівського університету (Пряшів, Словаччина) Мар'ян Віздал; кандидат історичних наук, працівник Кошицького обласного управління охорони пам'яток (Левоча, Словаччина) Антон Карабіньош.

Різноманітні аспекти дослідження давньої історії Верхнього Потисся висвітлили у своїх виступах кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Стародавнього світу і Середніх віків ДВНЗ “УжНУ” Ігор Прохненко, здобувач кафедри історії Стародавнього світу і Середніх віків ДВНЗ “УжНУ” Костянтин Щербей, молодший науковий співробітник НДІ Карпатознавства ДВНЗ “УжНУ” Володимир Мойжес та ін.

Директор Закарпатської філії науково-дослідного центру “Рятивна археологічна служба” Інституту археології НАН України Ігор Зомбор присвятив свій виступ культурам та релігійним віруванням населення до-римської Дакії, а молодший науковий співробітник НДІ Карпатознавства ДВНЗ “УжНУ” Костянтин Сьюсько проаналізував відносини Римської імперії з племінним світом варварів.

На заключному пленарному засіданні учасники конференції прийняли таку ухвалу:

1. Видати збірник матеріалів конференції “Науковий і мистецький світ Федора Потушняка”.
2. Упорядкувати та видати неопубліковані досі етнографічні та археологічні праці Федора Потушняка.
3. Продовжувати роботу з архівною спадщиною митця.
4. Сприяти укомплектуванню повної бібліографії літературного, археологічного, історико-етнографічного доробку вченого.
5. Популяризувати поетичну, прозову та драматургічну спадщину Федора Потушняка, сприяти її упровадженню в шкільні та вишівські навчальні програми.
6. У рік Федора Потушняка зусиллями науковців і культурних діячів провести широку роз'яснювальну роботу в загальноосвітніх навчальних закладах Закарпаття щодо вивчення життя і діяльності Федора Потушняка.
7. Звернутися до Ужгородської міської ради з клопотанням назвати одну з вулиць Ужгорода іменем Федора Потушняка.

Кожен з учасників форуму отримав у подарунок книжку вибраних творів Ф.Потушняка “Мій сад” та монографію М.Тиводара “Життя і наукові пошуки Федора Потушняка”, а іноземні учасники – ще й довідкову та краєзнавчу літературу, люб'язно надану завідувачем кафедри туризму ДВНЗ “УжНУ” Федором Шандором.

У рамках конференції відбувся огляд експозиції рідкісних книжкових видань та періодики (загалом 65 позицій) про життя і творчість митця, яку підготувала завідувач відділу “Карпатики” Наукової бібліотеки ДВНЗ “УжНУ” Марія Чорній. Гості могли переглянути як прижиттєві уже раритетні видання творів митця, наприклад, “На бѣлых скалах” (1941), “Кристали” (1942 р.), так і книги, що побачили світ уже після його смерті. Найбільшу увагу привернули 4 річники “Литературной недѣли” за 1941–1944 рр., в яких Федір Потушняк надрукував низку етнографічних, фольклорних, літературознавчих, мовознавчих і краєзнавчих статей.

За матеріалами конференції готується науковий збірник, який стане в нагоді всім, хто цікавиться археологією, етнографією та літературою Закарпаття.